

УДК 174.4

С.С. Романишин

**ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ
СТУДЕНТІВ В АСПЕКТІ МЕДИЧНОЇ ДЕОНТОЛОГІЇ**

ДВНЗ «Івано-Франківський національний медичний університет»

Резюме. У статті проаналізовано зміст комунікативної культури студентів-медиків в аспекті медичної деонтології. Визначено ефективні шляхи вдосконалення комунікативної культури майбутніх лікарів у процесі їх професійної підготовки.

Ключові слова: медична деонтологія, комунікативна культура, професійне мовлення, міжпредметні зв'язки, інтерактивні методи навчання.

Вступ. В умовах відродження та розбудови національної системи освіти значно зростають вимоги до майбутніх лікарів. Специфіка професійної діяльності медика, як особливої сфери взаємовідносин між людьми, передбачає виховання студентів на засадах високої моральності, гуманізму, толерантності, відповідальності. Адаже поведінка лікаря, кожне слово, сказане ним, суттєво впливають на стан пацієнта, а іноді визначають і результат лікування. Велике значення мають також і взаємини між персоналом медичного закладу, тактовність, взаємодопомога, повага один до одного. Тому сучасні фахівці в галузі медицини повинні відзначитися високим рівнем загальної та комунікативної культури, володіти нормами і принципами медичної етики та деонтології. Як відомо, етика – це термін, що означає норми поведінки, сукупність моральних правил певної суспільної чи професійної групи [6]. Етичні норми регулюють взаємини людей у суспільстві, трудовій діяльності, сім'ї та побуті. Деонтологія є розділом етики, що визначає специфічні моральні вимоги до виконання професійних обов'язків.

Основні принципи медичної деонтології відображені в низці міжнародних документів, зокрема Загальній декларації прав людини (1948 р.), Міжнародному кодексі медичної етики (1948 р.), Етичному кодексі лікаря України (2009 р.) та ін.

Однак слід зазначити, що проблема формування комунікативної культури студентів в аспекті медичної деонтології залишається ще недостатньо вивченою.

Мета дослідження. Виявити та охарактеризувати ефективні шляхи формування комунікативної культури студентів відповідно до норм та вимог медичної деонтології.

Основна частина. Насамперед зазначимо, що лише опора на етичні принципи в медицині, які включають повагу до прав, людської гідності пацієнта, гуманне, дбайливе, тактовне ставлення до нього, а також шанобливе ставлення до колег, підтримання високого рівня своєї фахової компетентності тощо, – це чинники, які сприяють ефективності та результативності лікувального процесу. Важливу роль у цьому процесі відіграє етика ділового спілкування, висока комунікативна культура лікаря, яка сприяє встановленню довірливих, доброзичливих відносин з пацієнтами та

співробітниками. Здавна відомо, що слово – це могутня зброя проти хвороби, яка за дієвістю може іноді прирівнюватися до найбільш ефективних медикаментозних засобів [1].

Учені з різних галузей науки доводять, що творцем і носієм культури є людина, а основне джерело культури – це людська діяльність, її способи та результати [4]. Комунікативну культуру майбутніх медиків науковці характеризують як інтегративне особистісне утворення, яке включає знання про етичні норми та уміння спілкування, що регулюють неконфліктні відносини з пацієнтами, їхніми родичами та зі своїми колегами-медиками у процесі міжособистісного спілкування [5]. Структура комунікативної культури включає індивідуально-особистісний, мотиваційно-вольовий та соціально-комунікативний компоненти [3].

Культура мовлення, мовленнєвий етикет – це явища однаковою мірою лінгвістичні і психологічні, оскільки покликані забезпечити результативність зусиль двох сторін – лікаря і пацієнта – у подоланні хвороби. Розмовляючи з хворим, лікар повинен враховувати його стан страху, дратівливості, тривожності і бути максимально терплячим та доброзичливим. Будь-яка нетактовність медика, недоречна інтонація, неузгодженість вербальних та невербальних засобів комунікації можуть звести нанівець довірливі стосунки між лікарем та пацієнтом, погіршити психологічний і фізичний стан хворого. Тому комунікативна культура медика – один із важливих компонентів його успішної професійної діяльності. Слід враховувати низку вимог, яким повинен відповідати фахівець з вищою медичною освітою. Це вміння вислухати співрозмовника, зрозуміти його точку зору, врахувати умови, в яких відбувається спілкування, адекватно реагувати на почуте, володіти достатнім арсеналом мовних засобів для того, щоб бути зрозумілим для пацієнта. Неприпустимими для лікаря є нетерпимість, грубість, роздратованість, звичка переривати співрозмовника, критикувати його, сперечатися тощо.

Формування у студентів позитивних рис співрозмовника та усунення негативних – тривалий і складний процес. Метою професійно орієнтованого навчання мови є засвоєння мовного матеріалу на лексичному, орфографічному, орфое-

пічному та граматичному рівнях, оволодіння комплексом мовленнєвих і комунікативних умінь, які передбачають володіння мовою як засобом професійного спілкування, а також умінь аудіювання (сприйняття і розуміння мовлення співрозмовника в реальній професійній ситуації).

Комунікативна культура студентів-медиків формується в процесі вивчення низки гуманітарних дисциплін, зокрема «Української мови (за професійним спрямуванням)». Однак лише цей курс не може сприяти подоланню недоліків у мовній підготовці майбутніх фахівців. Цілком очевидно, що необхідне посилення міжпредметних зв'язків, інтеграція зусиль викладачів як гуманітарних, так і фахових дисциплін, які також мають великий комунікативний потенціал. Формування комунікативної культури майбутніх лікарів має здійснюватися на системній комунікативно-діяльнісній основі із застосуванням особистісно-орієнтованих технологій, насамперед технологій інтерактивного навчання. На нашу думку, саме таким чином можна створити умови для системної роботи з формування комунікативної культури майбутніх спеціалістів.

У процесі навчання студенти повинні кардинально змінити ставлення до мови як до засобу професійної діяльності. Мовлення лікаря - це соціально детермінований тип публічної мовної діяльності, що виконує ряд важливих функцій: інформаційну, організаційну, експресивну, етичну, естетичну та ін. Превалуючий прояв мовлення лікаря як публічного зумовлює дію ряду специфічних чинників. Насамперед це інтонація в її синтаксичних, емоційних, вольових різновидах, яка здатна змінювати загальний зміст висловлювання. Наступним чинником виступає виражальна оптимальність мовлення, тобто його адекватність змістові думки; комунікативна оптимальність (добір засобів, найбільш зручних для спілкування); емоційна оптимальність (публічне мовлення має яскраво виражати почуття мовця, впливати на слухача). Дуже важливими якостями професійного мовлення медика є доступність і зрозумілість для пацієнта, переконливість.

Всі ці фактори виявляються в живому мовленні через ряд комунікативних ознак, пов'язаних, з одного боку, із знанням мовної системи, а з іншого - з позамовними знаннями законів мислення, практичним досвідом лікаря. Це правильність, чистота, логічність, точність, доречність, багатство, виразність. Найбільш глобальною серед усіх названих якостей є правильність, що досягається відповідністю мовленнєвих засобів діючим мовним нормам.

В останні роки з'явилося чимало досліджень, присвячених культурі мовлення медиків в аспекті ефективності. За дослідженнями вчених, мова лікарів часто характеризується порушеннями деонтологічних та етичних норм, особливо в процесі спілкування з пацієнтом, повідомлення йому діагнозу, обговорення стратегії і тактики лікування. Зокрема, однією з важливих вад є недостат-

ність або надмірність наданої інформації, вживання термінів, незрозумілих хворому, невміння добирати і належним чином використовувати мовні засоби відповідно до мети і ситуації спілкування.

Дослідити мовленнєву діяльність студентів можна лише в ході самої цієї діяльності, оскільки мовленнєво-мислительні процеси мають латентний характер. Наслідком їх є мовний матеріал як сукупність усіх продуктів мовлення, тобто усний чи писемний текст. Вивчення текстів студентів дає змогу встановити типові відхилення від нормативних вимог і їх причини. Такий аналіз створює можливість для корекції мовної підготовки майбутніх медиків.

На основі аналізу значної кількості мовного матеріалу ми встановили, що комунікативні якості дуже часто порушуються не тільки в мовленні студентів, але й лікарів-практиків. Наприклад, майже звичним явищем є вживання довгих, складних синтаксичних конструкцій з повторами-поясненнями, пов'язаними з нечітким первинним вираженням думки, відхилення від стилістичних норм (порушення єдності стилю, нагромодження однакових частин мови, штампи). Часто порушується така якість мовлення, як чистота. Як свідчать наші спостереження під час практичних занять, у мовленні студентів чимало слів-паразитів (так, значить, ну та ін.). На жаль, часто трапляються русизми, хоча, здавалося б, умов для їх виникнення стало менше (рідше звучить російська мова на телебаченні, радіо, більше випускається наукової та методичної літератури українською мовою). Ще одним недоліком мовлення студентів є вживання слів-варваризмів (термінологічних лексем іншомовного походження, значення яких незрозумілі пацієнтам).

Анкетування майбутніх стоматологів показало, що самі вони докладають недостатньо зусиль, щоб виправити недоліки у власному мовленні. Більшість із них визнали, що говорити чисто, правильно, виразно намагаються лише під час навчальних занять. На перервах, у гуртожитку, вдома студенти не зважають на те, як говорять. Більше того, вживання жаргонних висловів, окремих русизмів, слів-паразитів вважається престижним у студентському середовищі, своєрідною даниною моді.

Опитування студентів показало, що вони добре усвідомлюють особливості мовленнєвої діяльності лікаря. У першу чергу майбутні стоматологи називали такі його риси, як унормованість, правильність.

Основною причиною своїх труднощів студенти вважають те, що їх не навчили в школі і не вчать у виші самостійно висловлювати думки. Дуже рідко використовується така форма висловлювання, як судження.

Серед причин, які зумовлюють такий стан комунікативної культури студентів, учені називають: недосконалість навчальних планів, відповідно до яких проблеми деонтології та культури

професійного спілкування розглядаються як другорядні; переважання традиційних методів навчання, які не забезпечують формування комунікативної компетентності майбутніх медиків; недостатня увага до мовних проблем з боку викладачів фахових дисциплін; слабкі міжпредметні зв'язки [2].

На наш погляд, найбільшою вадою є традиційне уявлення про те, що якості мовлення студентів сформуються самі по собі в ході вишівського навчання. Навіть ті навчальні дисципліни, на які фактично покладається така функція, при традиційному підході до цієї важливої проблеми не здатні забезпечити бажаних результатів. Їх потрібно перебудувати на засадах комунікативно-діяльнісного підходу до навчання мови і мовлення.

Необхідно формувати позитивну мотивацію діяльності студентів з розвитку професійного мовлення. Практичні заняття проводити, використовуючи комунікативно-діяльнісний підхід. Крім традиційних форм роботи зі студентами (слухання, конспектування, реферування), використовувати такі активні форми навчання, як аналіз виступів товаришів, складання професійно орієнтованих монологів та діалогів, дискусій на задані теми, сюжетно-рольові ігри, написання та редагування фахових текстів, складання ділових документів.

При цьому звертаємо увагу на правильне слововживання та наголошення (медикамент, бюлетень, ділянка, алкоголь, диспансер, ножиці тощо), складаємо словничок найбільш поширених у медичній сфері русизмів (вдох – вдих, каплі – краплі, виздоровлювати – одужувати, ведучий спеціаліст – провідний фахівець, внутрієнний – внутрішньовенний, головокружіння – запаморочення, зуд – свербіж, носилки – ноші, поясниця – попереk, справка – довідка та ін.). Особливу увагу звертаємо на правильне терміновживання (судорога – судома, сустав – суглоб, язва – виразка та ін.), випадки неправильної побудови словосполучень (заняття по терапевтичній стоматології – заняття з терапевтичної стоматології, матеріали по темі – матеріали за темою, хворіти пародонтитом – хворіти на пародонтит) та речень.

На старших курсах основна форма роботи з метою розвитку професійного мовлення – це робота як викладача під час практичних занять на інтерактивній основі: студенти проводять опитування товаришів, висловлюють судження, аналізують зміст відповідей. Товариші з групи, у свою чергу, висловлюють критичні зауваження щодо культури мовлення молодих педагогів, оцінюють їх роботу, пропонують способи її вдосконалення.

Підвищенню рівня мовленнєвої культури студентів сприяють міжпредметні зв'язки, співпраця з викладачами різних навчальних дисциплін – як гуманітарного циклу, так і фахових. Це допомагає встановити єдиний мовний режим навчального закладу на засадах правильності та чистоти мовлення. Міжпредметні зв'язки дозволяють економити час для вирішення проблеми

комунікативної спрямованості всіх навчальних предметів.

Великий вплив на студентів має культура мовлення викладачів, те мовне середовище, в якому вони перебувають, що допомагає формувати мотиваційний компонент їх комунікативної культури, переконання, що говорити красиво, правильно – це престижно, оскільки культура мовлення свідчить про високий загальнокультурний рівень лікаря.

Порівняльний аналіз діяльності студентів під час практики показав, що після організованого таким чином навчання вони набагато впевненіше спілкуються з пацієнтами, допускають значно менше мовленнєвих помилок. У майбутніх медиків менше проблем у доборі необхідних слів, побудові синтаксичних конструкцій, що зумовлює емоційність, виразність мовлення.

Результати проведеної роботи потребують більш глибокого і детального аналізу, однак уже зараз можна констатувати, що запропонована альтернативна система є більш ефективною в порівнянні з традиційними способами навчання. У ході її здійснення підвищується рівень фахової підготовки майбутніх лікарів до взаємодії з пацієнтами, формується позитивна мотивація діяльності з розвитку культури професійного мовлення.

Висновок

Отже, медична етика та деонтологія вимагає від лікаря постійного самовдосконалення не лише у фаховому, але й у моральному плані. Такі якості медичного працівника, як гуманізм, толерантність, благородство, самовідданість, бажання працювати на благо пацієнта, виявляються в його культурі спілкування з хворим. Тому робота над формуванням комунікативної культури майбутніх лікарів є особливо актуальною. Практика формування культури професійного спілкування майбутніх фахівців у галузі охорони здоров'я вимагає застосування нових продуктивних методик і технологій у ракурсі професійно-орієнтованого навчання, яке передбачає врахування особливостей мовної освіти, пов'язаних із майбутньою професією. Результативним у цьому плані, як показав наш досвід, виявилось використання міжпредметних зв'язків, а також інтерактивних методів навчання.

Перспективою подальших досліджень є пошук інших ефективних шляхів вдосконалення культури мовлення студентів медичних вишів.

Література

1. Грандо А. А. Врачебная этика: пособие / А. А. Грандо, С. А. Грандо. – К.: РИА „Триумф”, 1994. – 256 с.
2. Лісовий М. Мовна підготовка майбутніх медичних працівників / М. Лісовий // Наукові записки ВДПУ. Серія: Педагогіка і психологія. – Вінниця, 2003. – Вип. 9. – С. 119-122.
3. Педагогічна майстерність: [підручник] / [І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.] за ред. І. А. Зязюна. – [2-ге вид., доп. і переробл.]. – К.: Вища шк., 2004. – 422 с.
4. Тимченко І. І. Формування комунікативної культури студентів у процесі вивчення предметів гуманітарного

циклу: автореф. дис.на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук:13.00.04 / І.І. Тимченко. – Х., 2001. – 20 с.
5. Юсеф Ю.В. Особливості формування комунікативної культури майбутніх лікарів у сучасному соціокультур-

ному середовищі / Ю.В. Юсеф // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2013. – № 21 (280). – С. 145-150.
6. <http://uk.wikipedia.org/wiki/Етика>

ПРОБЛЕМА ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КУЛЬТУРЫ СТУДЕНТОВ В АСПЕКТЕ МЕДИЦИНСКОЙ ДЕОНТОЛОГИИ

С.С. Романишин

Резюме. В статье проанализировано содержание коммуникативной культуры студентов-медиков в аспекте медицинской деонтологии. Определены эффективные пути совершенствования коммуникативной культуры будущих врачей в процессе их профессиональной подготовки.

Ключевые слова: медицинская деонтология, коммуникативная культура, профессиональная речь, межпредметные связи, интерактивные методы обучения.

THE PROBLEM OF THE COMMUNICATIVE CULTURE OF STUDENTS IN THE ASPECT OF MEDICAL DEONTOLOGY

S.S. Romanyshyn

Abstract. The article analyzes the content of communicative culture of medical students in the aspect of medical deontology. The effective ways to improve the communicative culture of future doctors in the course of their training have been determined.

Key words: Medical deontology, communication culture, professional speech, intersubject links, interactive teaching methods.

SHEE «National Medical University» (Ivano-Frankivsk)

Рецензент – проф. О.І. Захарчук

Buk. Med. Herald. – 2014. – Vol. 18, № 4 (72). – P. 269-272

Надійшла до редакції 16.06.2014 року